

MORALISMEN OCH MILJÖDEBATTEN

Vi vill inte gärna erkänna det, men: vi är många som grips av leda inför miljödebatten. Vi förnekar ingalunda att det är angelägna saker som står på spel. Vi är inte omedvetna om de olika framtidsscenarierna, inte ens de mest skrämmande. Det råder ingen brist på information, snarare tvärtom. Problemet är, förmodar jag – och nu talar jag på deras vägnar som delar denna leda – att debatten har en form som gör det svårt att engagera sig. Problematikens mänskliga sida ignoreras.

Text: Lars Hertzberg

D

ebattens fokus har varierat, idag är den framför allt inriktad på klimatförändringen och energiförbrukningen. I Finland gäller det dessutom Östersjön. För en tid sedan handlade det om regnskogarna och ozonlagret. Nu håller också bristen på dricksvatten att komma upp på agendan. Sedan finns det dessa mindre hot som ständigt lurar i bakgrunden: plastavfallet som samlas i gigantiska sjök i världshaven. Korallreven som vittrar ner. De sura regnen som gör slut på våra skogar (enligt en tidigare profetia skulle Finlands skogar ha försvunnit för 20 år sedan). Slutförvaringen av kärnavfall som kanske inte håller i 100 000 år. Och alla djur, från tigrar och isbjörnar till insekter, som dör ut i en svindlande fart.

Det som saknas, skulle jag vilja säga, är en "meta-debatt", ett reflekterat medvetande om hur man ska förhålla sig till alla dessa debatter. Vilka hot borde man prioritera? Hur välgrundade är dessa olika undergångsprofetior? (Klimat-hotet har förvisso diskuterats, men den debatten har knappast ökat vår förståelse för problematiken, bland annat för

att parterna tenderar att upprepa sina ståndpunkter och misstänkliggöra motpartens motiv snarare än försöka hitta källorna till oenighet.) Och vart försvinner de gamla hotbilderna? Har problemen blivit lösta, eller har de bara trängts undan av mera akuta hot? (Ja, har ett enda miljöproblem någonsin fått en tillfredsställande lösning eller ens rört sig i en positiv riktning? Jo, smogen i London har man i varje fall kommit till rätta med. Och en del vattendrag har man lyckats rädda.) Och när allt kommer omkring: hur inverkar de justeringar vi uppmanas göra i vår vardag – inte köra bil, inte flyga, inte använda diskmaskin, sortera soporna – på helhetssituationen? Gör mina insatser en skillnad om inte alla andra drar sina strån till stacken – och kan jag verkligen räkna med att de kommer att göra det?

Kort sagt: i vilken utsträckning är vår tids människor fångna i en domedagsretorik vars budskap vi inte förmår ta till oss och vars innebörd vi inte kan överblicka?

Miljöexperterna utgår från att det räcker med att måla upp hotbilder för att allmänheten ska gå med på att ändra på sina vanor. Om människor inte gör det får de skylla sig själva. Men här kan man påminna sig om hur svårt det är för de flesta att sluta röka – och då gäller det en hälsovinst som helt är beroende av ens eget agerande. Hur mycket svårare är det inte att åstadkomma en genomgripande förändring

i ens vardagsliv, särskilt om vinsten är beroende av att andra förändrar sina liv på motsvarande sätt. (Inte ens EU-parlamentet föregår med gott exempel; varje vecka spyr man ut tontals med växthusgaser på väg från Bryssel till Strasbourg och tillbaka. Detta kräver Frankrikes ära.)

Många av oss drar oss för att ställa kritiska frågor, för då kan man få intrycket att vi inte tar miljöproblemen på tillbörligt allvar. (Hur man sedan agerar i sin egen vardag är en annan fråga. Ingen ställer en till svars för det.) Problemet är, som jag ser det, att debatten har blivit moralistisk. De som inte tror på hoten eller förklarar sig redo att rätta sina liv enligt dem betraktas som ansvarslösa. Moralismen är, tror jag, en lockande tillflykt för dem som upplever miljödebatten som förvirrande. En moralistisk syn på samhälls skeendena har den fördelen att man slipper gå in på krävande analyser av motiven till mänskligt handlande, eller av de olika faktorer som styr förändringarna i våra vanor och attityder.

(En ytterlighetsform av moralism är manikeismen: föreställningen att skeendena i världen styrs av goda och onda krafter. Manikeisten bortser från att det goda och det onda sällan förekommer i ren form i människans handlande. Bushadministrationens planering av invasionen av Irak var ett typexempel på en manikeisk strategi. Man tänkte sig att när man hade gjort sig av med de onda krafterna, ledda av diktatorn **Saddam Hussein**, skulle de goda – demokratiskt sinnade och frihetsälskande – människorna våga sig fram och jublande välkomna de allierade styrkorna. Invasionen krävde därför ingen särskild sakkunskap om irakiska förhållanden, eller ens tolkar som behärskade arabiska.)

Anledningen till att den moralistiska världsuppfattningen är ohållbar är att förhållandet mellan enskilda människors handlingar och de historiska skeendena inte är lineärt. Det brukar sägas att rovdriften på naturen bottnar i enskilda människors omåttliga girighet, njutningslystnad, bekvämlighet och krassa materialism. Men det finns inga skäl att tro att varje handling som medför en ökad belastning på naturen drivs av dubiösa motiv. Årets stora konsumtionsfest är julen, men de flesta gör sina julinköp för att glädja andra, inte sig själva. Över huvud taget är "konsumtion" inte ett enhetligt fenomen, och den är inte i allmänhet uttryck för något slags odefinierat begär att "konsumera", utan inköp av varor och tjänster är i vårt samhälle en aspekt av de flesta mänskliga verksamheter.

Moralismen tar sig också uttryck i en kollektiv skuld känsla. Tanken att själva vår livsform är förtappad – att det inte är en fråga om enskilda människors brister – är en traditionell tankeform i den judisk-kristna traditionen. Det är "vi" (människor, västerlänningar, män, vår tids människor) som i vår självupptagenhet förvägrar de andra (djuren, människorna i tredje världen, kvinnorna, efterkommande generationer) det levnadsbetingelser som tillkommer dem.

Visserligen är de flesta i ens egen bekantskapskrets hyggliga och vettiga människor, men det är de övriga – den grå massan – som på det hela taget är skyldiga till att miljön förstörs, kulturen förflackas, samhället kommersialiseras, klassklyftorna växer och människorna i tredje världen svälter.

Jag vill inte förneka att värden och värderingar spelar en roll i historien. Men man får inte lockas till en förenklad bild av den roll de spelar. ■